

УДК 338.431.2

Н. С. Узунова,
Університет економіки та управління, м. Сімферопіль

ОБГРУНТУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД ІНСТИТУЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

N. Uzunova,
University of Economics and Management, Simferopol

STUDY FOR INSTITUTIONAL-ECONOMIC BASES OF INSTITUTIONAL INNOVATION AND MECHANISM OF THE AGRICULTURAL SPHERE

Досліджено елементне наповнення інституційно-інноваційного механізму державного регулювання розвитку аграрної сфери. Запропоновано запровадження організаційно-економічного механізму підтримки і стимулювання інноваційних змін в аграрній сфері. Встановлено зовнішні чинники, які здійснюють вирішальний вплив на розвиток сільськогосподарських підприємств. Розроблено механізм консалтингу у сфері інноваційного підприємництва, який охоплює як організаційні, так і економічні заходи. Визначено основні принципи функціонування організаційно-економічного механізму та методи управління, а саме: організація, планування, ресурсне забезпечення, облік і контроль.

Investigated cell filling institutional innovation mechanism of state regulation of agricultural areas. An implementation of organizational-economic mechanism to support and stimulate innovative changes in agriculture. Determined by external factors that exercise a decisive influence on the development of agricultural enterprises. The mechanism of consulting in the field of innovative entrepreneurship, which covers both organizational and economic measures. The basic principles of organization and functioning of the economic mechanism and management, including such as: organization, planning, resource support, accounting and control.

Ключові слова: організаційно-економічні засади, інституційно-інноваційний механізм, розвиток аграрної сфери.

Key words: organizational and economic principles, institutional innovation mechanism, development of the agricultural sector.

ВСТУП

Найважливішим чинником розвитку сучасного агропромислового виробництва є формування адекватного йому економічного середовища, яке активно сприяє відтворенню ринкових стосунків. Проте однією з центральних проблем цього процесу є те, що:

1) немає відчутних передумов для появи зацікавленості підприємств в науково-технічному пошуку, винаходах, інноваціях; відсутні системи економічно вигідного накопичення ресурсів для підприємницьких проектів інноваційного характеру; майже втрачений інтерес до інвестицій в оновлення виробництва;

2) недооцінка вирішальної ролі держави і регіональної влади у формуванні ринкової інфраструктури інноваційного типу;

3) дефіцит висококваліфікованих фахівців. Отже, потрібний організаційно-економічний механізм як комплекс умов, сприяючих відродженню і стимулюванню інноваційно-інвестиційної активності в нашій країні. Пріоритетним напрямом підвищення ефективності аграрної сфери може стати стратегія інноваційного оновлення сільськогосподарського виробництва, за рахунок посилення ролі держави в його відродженні і модернізації.

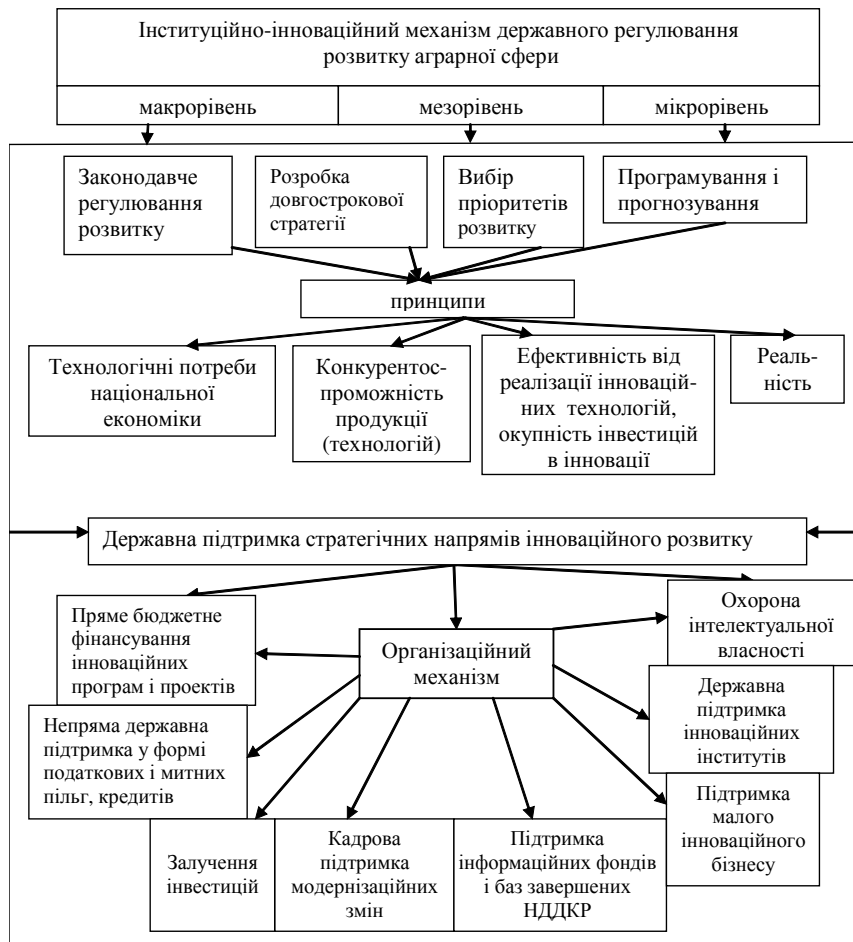

Рис. 1. Інституційно-інноваційний механізм державного регулювання розвитку аграрної сфери

Розроблено автором.

Вітчизняна наука постійно відстежує стан аграрної сфери, вносить пропозиції щодо поліпшення ситуації та обґрунтовує напрями її подальшого розвитку. Значну увагу вирішенню цих проблем приділили у своїх наукових працях О.В. Алейнікова, В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.М.Бородіна, В.П. Галушко, С.А. Володін, О.Л.Гальцова, В.М. Геєць, М.Я. Дем'яненко, С.І.Дем'яненко, В.М. Жук, Г.М. Калетнік, С.М. Кваша, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, М.Х. Корецький, М.Ф. Кропивко, І.В. Охріменко, М.А. Латинін, І.І. Лукінов, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Могильний, В.М. Нелеп, В.В. Зіновчук, Б.Й. Пасхавер, Г.М. Підлісецький, І.В. Прокопа, В.В. Россоха, П.Т. Саблук, М.М. Федоров, О.В. Шкільов, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та ін. Проблеми аграрної політики широко висвітлені у працях Більського В., Бодрова В., Гайдучього П., Кропивко М., Месель-Веселяка В., Онищенко О., Саблука П., Юрчишина В. та ін.

Науковий доробок і практичне використання результатів досліджень цих вчених значною мірою сприяє нарощуванню аграрної сфери.

Проте комплексне вирішення проблем формування ефективних механізмів державного регулювання розвитку залишається маловивченим, організаційні заходи не завжди гармонізуються з економічними.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відхід від адміністративних принципів управління економікою відкрив перспективи для розвитку різних організаційних форм, збільшення різноманітності і зростання альтернативних варіантів підприємництва при реалізації інновацій, що проявляється в: появі вираженої функції науки в безперервній інтенсифікації процесів суспільного і індивідуального виробництва; перетворенні нових технологій на один з вирішальних чинників конкурентних стратегій фірм, що розраховують на довготривалий успіх на внутрішньому і зовнішньому ринках; високої фундаментальності найбільш значимих технологічних нововведень, що спираються на економічні дослідження; підвищеній гнучкості організаційно-економічних форм, що об'єднують зусилля дослідників, розробників, здат-

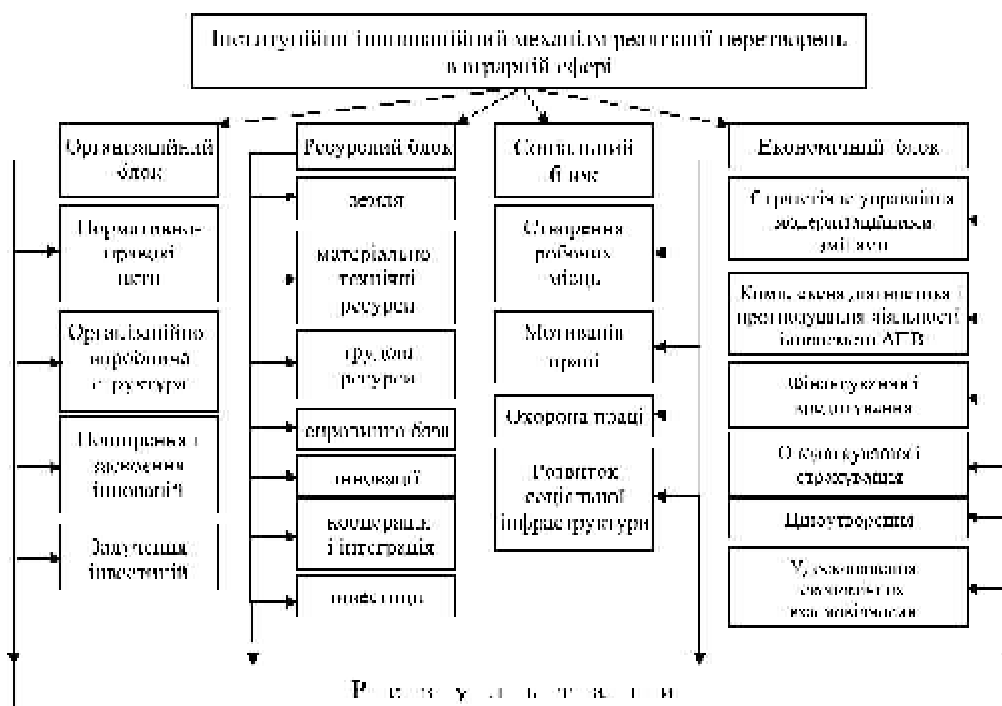

Рис. 2. Основні елементи інституційно-інноваційного механізму реалізації перетворень в аграрній сфері

Розроблено автором.

них приносити високий комерційний і соціально-економічний ефект; наявність ресурсно-фінансового середовища, що має високу інноваційну готовність; значному інституціональному впливі (державне, регіональне і ін.) на сферу науки і технологічного розвитку, на механізм науково-технічних інновацій.

Формування і реалізація інноваційної політики державних органів регулювання аграрної сфери ґрунтується на створенні такої управлінської, економічної і фінансової системи, яка дозволить з високою ефективністю використати в реальному секторі на новій інституціональній і правовій основі інтелектуальний, науково-технічний і промисловий потенціал країни, де державна економічна політика буде проявлятися в першу чергу: в розробці національної інноваційної системи і ухваленні законів, стимулюючих інноваційну і інвестиційну діяльність; у посиленні ролі міністерств в піднятті рівня і якості управлінських рішень і їх контролюючих функцій, розробці науково-обґрунтованого інституційно-інноваційного механізму розвитку аграрної сфери; створенні багаторівневої системи кадрового забезпечення інноваційних процесів. Отже, інституційно-інноваційний механізм державного регулювання розвитку аграрної сфери полягає в (рис. 1):

1. Інституційному регулюванні розвитку аграрної сфери.

2. Виборі детермінант розвитку шляхом визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку науки, техніки і технологій на макро-, мезо- і мікрорівнях і з урахуванням відповідних принципів.

3. Державна підтримка стратегічних напрямів інституційно-інноваційних змін. Необхідно створити інституційні, економічні, інформаційні, організаційні, кадрові умови для реалізації пріоритетів. Це забезпечується поєднанням різних методів і інструментів прямої і непрямой державної підтримки реалізації інституційно — інноваційної стратегії:

- а) підтримка малого інноваційного бізнесу;
- б) охорона інтелектуальної власності в процесі інноваційної діяльності або створюваної в цьому процесі;
- в) формування структурованої системи інститутів, що здійснюватиме регламентуючі сервісні функції щодо інноваційного розвитку аграрної сфери;
- г) кадрова підтримка інноваційної діяльності, підготовка фахівців, фінансування підвищення кваліфікації в цій області, створення навчальних і консультаційних інноваційних центрів, організація зарубіжного стажування по цьому напрямку діяльності, організація видання навчальної і довідкової літератури по інноваційній діяльності в агропромисловому виробництві.

Стійкість розвитку аграрної сфери є внутрішнім станом системи, що визначається харак-

тером і динамікою внутрішньогалузевих і міжгалузевих зв'язків, рівнем збалансованості позицій "вхід-вихід", що призводить до зниження витрат виробництва і до росту кінцевих результатів. Отже, організаційно-економічний механізм державної підтримки і стимулювання інституційно-інноваційних змін в аграрній сфері — це сукупність організаційних структур, комплекс конкретних форм і методів регулювання, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони, здійснюється єдність цілей, синхронність, пропорціональність і ритмічність усіх складових ланок єдиного механізму використання інноваційно-інвестиційного потенціалу і забезпечується процес розширеного відтворення (рис. 2).

Організаційно-економічний механізм включає: розробку нормативно-правових актів; організаційно-виробничу структуру; функції; організацію праці і контроль; інформаційне забезпечення; планування і прогнозування, ціновий і фінансово-кредитний механізми; зовнішньоекономічні і внутрішньовиробничі стосунки, систему стимулювання праці. Їх взаємний зв'язок відбувається при раціональному використанні землі, виробничих і трудових ресурсів, інновацій та інвестицій, спрямованих на вдосконалення виробництва, інтенсифікацію і соціальний розвиток економічних суб'єктів.

У сучасних умовах на розвиток сільськогосподарських підприємств вирішальний вплив справляють зовнішні чинники, серед яких особливе значення мають: цінова динаміка стосовно матеріально-технічних і енергетичних ресурсів; системи кредитування, оподаткування і страхування; форми державної підтримки, кооперація і інтеграція. У сучасних умовах успішний розвиток сільськогосподарської кооперації і інтеграції, у вирішальному ступені залежить від аграрної політики держави, методів і форм проведення організаційно-економічних перетворень.

Для сільських територій, у рамках яких функціонують різні господарючі суб'єкти, що спеціалізуються на виробництві схожої сільськогосподарської продукції, толерантні, неантагоністичні стосунки учасників ринку забезпечують можливість їх взаємовигідної співпраці. Тільки на основі гнучких угод і контрактів можливе раціональне використання обмежених ресурсів: водних, земельних, транспортних, трудових, фінансових і ін.

У процесі використання нових знань в економіці нідерландський вчений Томас Хайнце [1, с. 12] виділяє три ступені, які розглядаються по

аналогії з схемою неодарвініста варіативну, селекції і змісту.

Перший ступінь (варіативний) припускає взаємодії, безпосередні контакти представників різних організацій з метою отримання зі свого оточення значимих знань. На другому ступені (селекції) здійснюється відбір отриманих знань з позиції можливості їх застосування в організації. Тут немає автоматизму. Нові знання, отримані в процесі комунікації, не завжди використовуються в організації.

На третьому етапі (утримання), по суті, відбувається оцінка наслідків застосування нових знань в організації. В основному суб'єкти аграрного ринку активно використовують пошукові і оцінні практики для отримання нового знання зі свого оточення і їх застосування на власних підприємствах.

Простежуються дві тактики селекції нових знань: власна інтуїція і довіра або апробація цих нових знань оточенням. При цьому перша тактика більше характерна для молодих підприємців, а друга — для людей середнього і старшого віку. Поява нових ефективно господарючих суб'єктів вплинула не лише на виробничу сферу села, але і на увесь життєвий устрій сільського населення. Йдеться про великих гравців на агропродовольчому ринку: сільськогосподарських кооперативів, акціонерних товариств, фермерських господарств, агрохолдингів, які вступають в конкурентну боротьбу за обмежені ресурси (земельні, трудові, матеріально-технічні, фінансові), реалізуючи власні інтереси. Прагнучи підвищити свою конкурентоспроможність, нові господарючі суб'єкти скорочують чисельність зайнятих, залишаючи на підприємствах найбільш кваліфікованих і дисциплінованих працівників, борються за кращі земельні угіддя і отримання преференцій з боку місцевої влади.

Економічні інтереси господарючих суб'єктів нерідко входять в протиріччя з інтересами груп сільського населення, які залишаються без роботи, втрачають майнові і земельні паї, втрачають підтримку для ведення особистого підсобного господарства. При цьому основний тягар соціальних витрат перетворень аграрного виробництва лягає на плечі самого сільського населення і місцевої влади. Останні зацікавлені у встановленні діалогу з новими господарючими суб'єктами і залученні з їх допомогою додаткових ресурсів для розвитку сільських територій, в створенні нових робочих місць, підвищенні якості життя населення. У свою чергу, місцева влада сприяє розвитку сільського бізнесу. У зв'язку з цим особливого значення набувають виявлення

сфер перетину інтересів бізнесу, влади і населення як ключових суб'єктів інноваційних процесів на селі, обґрунтування інституціональних і соціальних механізмів захисту, узгодження і гармонізації цих інтересів, а також розвиток життєздатних форм соціального партнерства.

Не менш важливі і консалтингові послуги у сфері інноваційного підприємництва аграрної сфери. Вони також є одним з державних пріоритетів, що підкреслює актуальність розвитку цього напрямку. У сучасному світі аграрний консалтинг асоціюється з сукупністю інститутів, діяльність яких спрямована на надання допомоги аграрним формуванням в вирішенні управлінських проблем і адаптації до умов зовнішнього середовища. При цьому держава стає активним учасником консультаційної діяльності.

Ці чинники в сукупності пред'являють підвищені вимоги до інноваційного розвитку аграрних формувань, значно змінюючи і посилюючи їх потреби в нових ідеях, методах, технологіях. Разом зі значними ризиками, глобалізація відкриває нові можливості для аграрних формувань України.

Завдання сприяння реалізації цих можливостей безпосередньо покладається на систему управлінського консультування. Механізм консалтингу у сфері інноваційного підприємництва охоплює як організаційні, так і економічні заходи. Механізм процесу управління — це взаємозв'язок і взаємодія рушійних чинників процесу управління: продукт процесу організації; взаємодія системи із зовнішнім середовищем; законодавчі акти, норми і нормативи; принципи і методи управління, критерії оцінки результатів, функції керівника, інформаційна структура.

Консалтингові послуги в основному здійснюються у формі проектів, тому слід врахувати також визначення механізму управління проектами. Механізм управління проектом становить комплекс послідовних управлінських заходів, що охоплюють увесь життєвий цикл проекту, система методів і моделей, організаційних і технічних засобів управління проектом.

Будь-який механізм має на увазі наявність системи принципів його функціонування:

1. Процес взаємодії консалтингової (КПС) і інноваційної підприємницьких структур (ІПС) при роботі над проектом, що припускає формування єдиної проектної команди, що складається з представників консультанта і інноваційного підприємця.

2. Формування консалтингових блоків відповідно до стадій інноваційного циклу, що допомагає структурувати процес організації кон-

салтингових проектів і пропонувати оптимальні управлінські рішення з урахуванням особливостей кожної стадії інноваційного циклу, що дозволяє збільшити ефективність роботи.

3. Комплексний консалтинговий супровід проектів у сфері інноваційного підприємництва припускає ресурсні можливості надання консалтингових послуг з усього інноваційного циклу.

4. Індивідуальний підхід до управління консалтинговими проектами заснований на детальній діагностиці завдання або проблеми клієнта, пошук інноваційних рішень і припускає відсутність шаблонних рішень.

З урахуванням основних принципів функціонування формується організаційно-економічний механізм як сукупність методів управління, таких як організація, планування, ресурсне забезпечення, облік і контроль.

Таким чином, організаційно-економічний механізм консалтингу у сфері інноваційного підприємництва є сукупністю взаємовпливаючих і взаємодоповнюючих елементів — управлінських методів, які використовуються при взаємодії консалтинговою і інноваційною підприємницьких структур в процесі виконання консалтингових проектів. Для функціонування будь-якого механізму треба створити алгоритм його функціонування, як порядок дій, які йдуть одні за іншими.

Організаційно-економічний механізм консалтингу у сфері інноваційного підприємництва доцільно рекомендувати до використання безпосередньо виконавцям консалтингових послуг, в першу чергу — консалтинговим підприємницьким структурам в якості регламентуючого і направляючого документу. При цьому, слід підкреслити, що функціонування механізму не має бути жорстко формалізоване, слід використати індивідуальний підхід до кожного проекту, беручи за основу розроблений порядок функціонування механізму.

Використання систем і методів консалтингу у сфері інноваційного підприємництва впливає на аналіз ресурсних можливостей участі в проекті клієнта (ІПС), впливає на вибір організаційної структури консалтингового проекту, а також на формування проектної групи. Моніторинг за ходом виконання консалтингових проектів дозволяє виявити відхилення від плану.

При виявленні відхилень ведеться робота по вирівнюванню проекту відповідно до плану, при неможливості відповідного коригування слід внести обґрунтування в заплановані показники консалтингового проекту. У разі відсутності відхилень робота за проектом триває. Закінчення запропонованого порядку функціонування

механізму представлено презентацією результатів керівництву клієнта (ІПС), якому проєктна група, що складається з представників консультанта (і самій організації/клієнта), розповідає про результати проведеної роботи.

Таким чином, у разі прийняття замовником розроблених проєктною групою рішень, які повинні відповідати договору і консалтинговому проєкту, і відсутності зауважень, проєкт закривається або продовжується.

Отже, консалтингові послуги у сфері інноваційного підприємництва повинні покривати потреби різних інноваційно-активних організацій в організаційних, фінансових, інжинірингових, інформаційних, кадрових, маркетингових, управлінських і інших консультаціях. Складність управлінських завдань, що стоять перед керівниками і фахівцями аграрних формувань, визначена посиленням конкуренції, загостренням економічних, соціальних і екологічних проблем, обумовлює необхідність активізації управлінського консультування, покликаною підвищити адаптаційні здібності підприємств в умовах зовнішнього середовища, що динамічно міняється. Отже, модернізаційні зміни аграрної сфери детермінують широкомасштабну кооперацію, розвиток і поглиблення внутрішньогосподарської, міжгосподарської і позоанальної спеціалізації аграрних господарств. Ці інституціональні перетворення слід направляти передусім на розвиток інноваційних інфраструктур і високотехнологічних виробництв на селі; на нову економіку — економіку знань і технологій. Йдеться про забезпечення інтеграції наукового і освітнього потенціалу в інноваційному напрямі розвитку і модернізації усіх ланок аграрної сфери.

ВИСНОВКИ

Деталізовано елементне наповнення інституційно-інноваційного механізму державного регулювання розвитку аграрної сфери. Він об'єднує: інституційне регулювання розвитку аграрної сфери; розробку довгострокової стратегії інноваційного розвитку на основі ідентифікованих детермінант; формування системи інноваційних проєктів і програм; інфраструктуру підтримки і супроводу інноваційного розвитку.

Запропоновано запровадження організаційно-економічного механізму підтримки і стимулювання інноваційних змін в аграрній сфері як сукупності організаційних структур, комплексу конкретних форм і методів регулювання, за допомогою яких реалізуються чинні в конкретних умовах економічні закони, здійснюється єдність цілей, синхронність, пропорціональність і ритмічність усіх складових ланок єдиного механізму викори-

стання інноваційного потенціалу і забезпечується процес розширеного відтворення.

Визначено, що організаційно-економічний механізм включає: розробку нормативно-правових актів; організаційно-виробничу структуру; функції; організацію праці і контроль; інформаційне забезпечення; планування і прогнозування, цінний і фінансово-кредитний механізми; зовнішньоекономічні і внутрішньовиробничі стосунки, систему стимулювання праці. Їх взаємний зв'язок відбувається при раціональному використанні землі, виробничих і трудових ресурсів, інновацій, спрямованих на вдосконалення виробництва, інтенсифікацію і соціальний розвиток суб'єктів господарювання аграрної сфери.

Оскільки одним з основних елементів економічної стратегії розвитку аграрної сфери регіонів є створення умов для внутрішньої конкуренції при виробництві та розподілі продуктів і послуг, то для реалізації вищенаведеного завдання розроблена програма системної взаємодії факторів економічного зростання як частина інституційного регулювання галузей аграрної сфери, яка ґрунтується на ієрархічній послідовності їх залучення до досліджуваних процесів.

Література:

1. Хайнце Т. Связывание науки и экономики в областях технологии, основанных на знаниях / Т. Хайнце // Социологический журнал, 2007. — № 4. — С. 5—24.
2. Державна підтримка агросфери: еволюція, проблеми [монографія] / Бородіна О.М., Киризиук С.В., Попова О.А. та ін. / за ред. д. е. н. О.М. Бородіної. — К.: Ін-т та прогнозів. НАН України, 2008. — 264 с.
3. Лузан Ю.Я. Формування наукової парадигми сучасного розвитку аграрного сектору України / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 22—30.

References:

1. Hajnce, T. (2007), "Connection between science and technology in the fields of economy based on knowledge", Sociologicheskij zhurnal, vol. 4, pp. 5—24.
2. Borodina, O.M. Kyryziuk, S.V. and Popova, O.L. (2008), Derzhavna pidtrymka ahrosfery: evoliutsiia, problemy [State support of agrosphere: evolution, problems], In-t ta prohnosuv. NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
3. Luzan, Yu.Ya. (2011), "Formation scientific paradigm of the modern development the agricultural sector of Ukraine", Ekonomika APK, vol. 7, pp. 22—30.

Стаття надійшла до редакції 13.12.2013 р.